Українська мова.
Урок № 49.
Тема: Вживання похідних сполучників.

Мета: (формування компетентностей): предметні (знання про сполучники, синтаксичні норми, пов'язані зі сполучниками; уміння і навички правильного вживання сполучників; орфографічні навички); ключові (уміння вчитися: логічне мислення, уміння зіставляти, порівнювати, робити висновки; комунікативні: уміння працювати в колективі, навички самостійної роботи; інформаційні: навички аналізу наукового тексту, уміння працювати з тестами; загальнокультурні: свідоме ставлення до культури мовлення).

Тип уроку: урок формування практичних умінь та навичок.
Обладнання: дидактичний матеріал.

Хід уроку.

І. ОРГАНІЗАЦІЯ КЛАСУ

ІІ. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

1. Комунікативний практикум

- *Дайте відповіді на запитання:*

1. Що таке сполучник?
2. На які види розподіляються сполучники?
3. Як ви вважаєте, чому похідні сполучники називають вторинними?

2. Перевірка домашнього завдання. Лінгвістичне дослідження

- *Порівняйте речення, поясніть правопис виділених слів.*

Роман силувався вимовити слово, проте не міг (С. Васильченко). — Старий дідусь справдешні байки править про те, що діялось на нашім світі (Леся Українка).

Це лиш слова, зате вони безсмертні (Л. Костенко). — Партія зелених виступає за те, щоби припинити забруднення довкілля.

Сьогодні теж буде теплий день. — Про те ж розмовляли і вчора. Якби ви вчились так, як треба... (Г. Шевченко).— Як би це точніше описати?

Щоб жить — ні в кого права не питаюсь (П. Тичина). — Що б не сказав, усе не до ладу.

ІІІ. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ, МЕТИ, ЗАВДАНЬ УРОКУ. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

- *Спробуйте пояснити, чому в мові виникають такі явища, які ми розбирали в лінгвістичному дослідженні (обговорення).*

ІV. ЗАКРІПЛЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

1. Робота з підручником

- *Прочитайте параграф «Уживання похідних сполучників».*

За походженням сполучники поділяють на непохідні і похідні.

Непохідними є **сполучники**, які не співвідносяться з іншими частинами мови: *і (й), а, але, ні, чи, бо*. За будовою ці сполучники **прості**.

Похідні сполучники утворилися зі слів інших частин мови — найчастіше поєднанням займенників і прислівників:

- із частками: *щоб = що* (займенник) + *б* (частка);
- із прийменниками: *проте = про* (прийменник) + *те* (займенник).

За будовою такі сполучники є **складними**, **пишуться** вони **разом**.

Похідні складені сполучники утворено з відмінкової форми займенника *той* (або іншої повнозначної частини мови) та сполучників *що, щоб, як, ніж*. Наприклад: *тому що, через те що, для того щоб, незважаючи на те що, після того як, перш ніж*. **Пишуть** такі сполучники **окремо**.

Увага! Будуючи складні речення, необхідно уникати порушень норм літературної мови.

Неправильно	Правильно
*Я не приймаю будь-яких розрекламованих препаратів, **так як** мені не прописав їх лікар.*	*Я не приймаю будь-яких розрекламованих препаратів, **бо (тому що, через те що, оскільки)** мені не прописав їх лікар.*

Неправильно	Правильно
***Що б** із тобою не трапилось, тебе підтримають рідні люди.*	***Хоч би що** з тобою не трапилось, тебе підтримають рідні люди.*
***Чим** більше рухатимешся, **тим** кращим буде стан твого здоров'я.*	***Що** більше рухатимешся, **то** кращим буде стан твого здоров'я.*
*Без ґрунтовної освіти ти не опануєш цікавої професії, **як би** того не хотів.*	*Без ґрунтовної освіти ти не опануєш цікавої професії, **хоч би** як того хотів.*
***У силу того що** навчання потребує напруження сил, міцне здоров'я є однією з умов здобуття гарної освіти.*	***Через те що (унаслідок того що)** навчання потребує напруження сил, міцне здоров'я є однією з умов здобуття гарної освіти.*
***З тим щоб** запобігти прикрим випадкам задавнення хвороби, уникайте самолікування.*	***Для того щоб (аби)** запобігти прикрим випадкам задавнення хвороби, уникайте самолікування.*

2. Робота з текстом

- *Прослухайте текст. Дайте назву, визначте головну думку, тип і стиль мовлення.*
- *Під час слухання випишіть із тексту вжиті сполучники.*

На тлі енергетичної кризи актуальним є питання переходу від традиційних джерел енергії до нових, альтернативних (фр. — один із двох, вибір однієї можливості), які екологічно менш небезпечні. Передусім це теплова, світлова енергія Сонця. За прогнозом, до 2020 р. такі джерела замінять близько 2,5 млрд тонн палива, частка їх у виробництві електроенергії й тепла складе не менше 8

%. Передусім це енергія Сонця, якої надходить на поверхню Землі в 14-20 тис. разів більше, ніж виробляють усі техногенні джерела планети.

Сонце — джерело енергії дуже великої потужності. У середньому енергетичний еквівалент 22 днів сонячного сяйва за сумарною потужністю, що приходить на Землю, дорівнює всім запасам органічного палива на Землі. За день на Землю надходить сонячної енергії більше, ніж 6,5 млрд жителів планети можуть спожити за ЗО років. Сонячна енергія, що надходить за рік тільки на Аравійський півострів, більше ніж у два рази перевищує запаси енергії всіх нафтових родовищ світу.

Уже у світі експлуатуються три типи перетворювачів сонячної енергії: а) використання енергії рідини, нагрітої сонячними променями; б) пряме фотоелектричне перетворення сонячної енергії в електричний струм; в) використання дзеркал, фокусуючи теплову енергію Сонця на поверхню парових котлів теплових електростанцій.

Усі три типи геліостанцій уже працюють у різних країнах світу — у Франції, Німеччині, СІЛА, Ізраїлі. В установці використовують синтетичне масло, що тече по чорних трубах, які нагріваються параболічними дзеркалами, що, рухаючись за Сонцем, фіксують його промені. Масло в трубах нагрівається до 3900 С і перетворює воду на пару, яка крутить турбіни.

У деяких країнах — США, країнах Аравійського півострова — існують установки прямого перетворення світла Сонця на електроенергію за допомогою фотоелементів або фокусування тепла за допомогою параболічних дзеркал. На півострові Крим працює єдина в Україні невелика експериментальна геліостанція.

За сучасних технологій вартість фотоелектрики складає 25- 30 центів за кіловат-годину; сонячно-термічної електрики — 12 центів; енергії теплових електростанцій — 4 центи; гідроелектростанцій — 3 центи. Така відносно висока ціна фотоелектрики пояснюється низьким ККД — до 10 відсотків — і високою вартістю установок. Однак ці установки не забруднюють навколишнього середовища, прості в застосуванні, безшумні, можуть мати різні розміри (Із підручника «Основи екології»).

- *У чому ви вбачаєте переваги екологічних видів енергії? Для чого людству потрібна екологічна безпека?*

3. Орфографічна хвилинка

- Запишіть речення, розкриваючи дужки. Сполучники підкресліть. Поясніть написання сполучників та однозвучних із ними слів.

1. Наука в ліс не веде, про (те) з лісу виводить. 2. Не говори багато про (те), що знаєщ, але знай, про що говориш. 3. Що (б) добре жити, треба працю любити. 4. Що (б) на серці не робилося, то на лиці не втаїться. 5. Як (би) такий до роботи, як до розмови. 6. Як (би) йому сказати, що (б) пішов із хати. 7. Як (би) ти, сину, йшов в отаку годину. 8. Це ж не близько (А. Головко). 9. Коли (б) кожним радісним літом виростала травинкою я, то на луці палаючим цвітом написала б Вітчизни ім'я (В. Ткаченко). 10. Як (би) відали ви, які славні були ті суворі, закручені хлопці (М. Нагнибіда). 11. То (ж) при тобі, мій друже давній, вірний, пройшло життя дитяче моє (Леся Українка).

4. Творча робота

- Складіть пари речень зі сполучниками та однозвучними самостійними частинами мови із частками:

Щоб — що б, якби — як би, якщо — як що, зате — за те, проте — про те, теж — те ж, таж — та ж, тож — то ж, тимчасом як — тим часом.

V. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ВИВЧЕНОГО

Самостійна робота

- *Запишіть речення під диктовку, поясніть написання сполучників та омонімічних інших частин мови.*

1. Подекуди в лісовій гущавині й справді озивались птахи, (про) те в їхніх голосах було мало радості, а більше неясного, безпричинного смутку (Є. Гуцало). 2. Кожне покоління вип'є свою чашу. Але чому вони повинні пити ще й нашу?! (При) чому вона ж і не наша, це ж нам залишена чаша (Л. Костенко). 3. Образ замисленого Сосюри лишився в моїй пам'яті не менш яскравим, (а) ніж образ поета, який читає захопленій аудиторії свої поезії (П. Усенко). 4. (Як) би ви поставились до того, хто розрив могилу вашого діда, виправдовуючись наукою? (Є. Гуцало). 5. На зиму русалки зникають. (За) те напровесні, щойно починає все довкола зеленіти, з'являються знову (М. Іванченко). 6. (Як) би знали ці люди, які то сумні дні без сонця, без місяця ночі! (Леся Українка). 7. Поки мати готувала обід, старший син (тим) часом полагодив рибальські снасті. 8. У кого що болить, (Про) те й кричить (Л. Боровиковський). 9. (Що) б у землі не таїлось, те вирине з часом до сонця, (Що) б не блищало на ній — вона в глибину свою візьме (Горацій; перекл.А. Содомори).

VI. ПІДСУМОК УРОКУ

2. Рефлексія. Вправа «Мікрофон»

- *Сформулюйте правила правопису похідних сполучників.*

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ (НА ВИБІР)

1. Знати теоретичний матеріал.
2. Виконайте тестове завдання.

1. Виділене слово є сполучником і його слід писати разом у реченні

А Оголошено, (що)б усі прийшли вчасно.

Б (Що)б ви не думали, а я буду працювати.

В (Як)би краще виконати завдання?

Г (За)те її люблю, мою Україну убогу...

Д Не думай (про)те, що сталося.

2. Виділене слово не є сполучником і його слід писати окремо в реченні

А Людині треба, (що)б її робота залишалася після неї жити.

Б Не хочу я, (що)б знов пекла мене війна в журбі.

В (Як)би мені крила, у небо б злетіла.

Г Не знаю, (як)би склалась моя доля, коли б біля неї не стояла, мов благання, моя зажурена мати.

Д (Як)би хліб та одежа, їв би козак лежа.

3. Виділене слово є сполучником і його слід писати разом у реченні

А Що/б жить — ні в кого права не питаюсь.

Б Я люблю тебе, друже, за/те, що не можна тебе не любити.

В Як/би не крутила хуртовина, блисне промінь — крига розтає.
Г Співай же за мною про/те, як весною усе відживається знов.
Д Не грайся хлібом — то/ж/бо гріх.

4. Виділене слово є сполучником і його слід писати разом у реченні

А Ну що/б, здавалося, слова...
Б Як/же я тепер вернуся до батька, до матері?
В В криницю старості не заглядай, про/те, яким ти будеш, не гадай.
Г Що/б не робив, роби тільки найкраще!
Д Взимку холодно, за/те комарі не кусаються.